

Čerstvý sedemdesiatnik Juraj Dolník a človečenské univerzum konštituované jazykom

Nie je to tak dávno, akurát však dvadsať rokov, čo vtedy zrelý sedemdesiatnik prof. Ján Horecký napísal medailón s názvom *Päťdesiat rokov docenta Juraja Dolníka* (Jazykovedný časopis, 1992, roč. 43, č. 2, s. 137 – 149). Išlo o životné jubileum, z ktorého u vedeckých pracovníkov spravidla polovica už býva zasvätená výskumu a vede. Juraj Dolník (nar. 20. 8. 1942 v Irse v Maďarsku) nie je človekom a jazykovedcom „kategórie spravidla“ a svoju cestu do lingvistického sveta si prešľapával trochu dlhšie z hľadiska času i priestoru. Najskôr pôsobil na viacerých stredných školách, postupne na katedrách jazykov vysokých škôl technického zamerania, kde sa prakticky aj teoreticky venoval výučbe cudzích jazykov, a až od r. 1985 na Katedre slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorú v r. 1997 – 2007 viedol. Publikovať začal vyše 30-ročný, vedec-kú hodnosť obhájil pred štyridsiatkou, ako päťdesiatnik už mal za sebou viacero relevantných štúdií a monografiu *Lexikálna sémantika* (Bratislava: Univerzita Komenského 1990. 304 s.). V priebehu ďalších dvoch desaťročí sa jeho vedecká a publikačná činnosť kvantitatívne rozširovala i kvalitatívne prehlbovala: v oblasti teoretickej sémantiky nemá v podstate na Slovensku konkurenciu (a, žiaľ, ani nasledovníkov), v oblasti všeobecnej jazykovedy sa zaradil medzi jej popredných predstaviteľov, v oblasti teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry momentálne predstavuje v slovenskej lingvistikе samostatný prúd.

Postupnosť záberov jubilanta si môžeme overiť i doplniť v základných biografických údajoch o ňom a v súpise jeho bibliografických položiek, ktoré sa nachádzajú v jednotlivých zväzkoch unikátneho diela *Slovenskí jazykovedci* (1976 – 1985, 1986 – 1995, 1996 – 2000, 2001 – 2005; [www: http://juls.savba.sk/ediela/slovenski_jazykovedci/](http://juls.savba.sk/ediela/slovenski_jazykovedci/)). V rámci úvodných informácií sa o J. Dolníkovi v prvých troch bibliografických súpisoch konštatuje: „Pracuje v oblasti výskumu súčasného slovenského jazyka (lexikológia), v oblasti všeobecnej jazykovedy a jazykovej kultúry.“ V najnovšom zväzku je táto informácia podstatne rozšírená: „Pracuje v oblasti výskumu súčasného slovenského jazyka (lexikológia, morfológia), v oblasti všeobecnej jazykovedy, lingvistickej metodológie, lingvistickej pragmatiky, teórie

spisovného jazyka a jazykovej kultúry, ako aj translatológie.“ Príležitostne publikoval aj v časopise *Kultúra slova* (v r. 1983, 1986, 1987, 1988, 1989, najmä príspevky z oblasti sémantiky a terminológie), otázkam kodifikácie, normy, terminológie, jazykovej prirodzenosti, kultúrnej hodnoty a kultivovania jazyka sa priebežne venoval v mnohých štúdiách v domácich i zahraničných periodických aj neperiodických publikáciách, ako aj v osobitných tituloch *Spisovná slovenčina a jej používatelia* (Bratislava: Stimul 2000. 216 s.), *Učiteľ a jazyková kultúra* (Banská Bystrica: Metodické centrum 2000. 50 s.). Svoje názory na tieto a ďalšie témy J. Dolník nedávno zhrnul v monografiách *Teória spisovného jazyka so zreteľom na spisovnú slovenčinu* (Bratislava: Veda 2010. 301 s.) a *Jazyk – človek – kultúra*, ktorá vyšla v edícii Učebnice Kalligramu (Bratislava: Kalligram 2010. 224 s.). Od vydania knihy v nevedeckom, neuniverzitnom vydavateľstve by sa očakával ľahší, popularizačnejší, menej prísne vedecký štýl, pri vydaní dvoch titulov s podobnou témou v jednom roku by sa mohla predpokladať značná miera opakovosti. V obidvoch prípadoch je opak pravdou – v uvedených publikáciách sa uplatňuje autorov príznačný (pomerne náročný) vedecký štýl a obsahovo sa tituly navzájom dopĺňajú, na čo čitateľa upozorňujú aj odkazy.

Monografia *Teória spisovného jazyka so zreteľom na spisovnú slovenčinu* predstavuje vedeckú analýzu teórie jazyka v jej konkretizácii na daný prirodzený jazyk, jeho ideálnu podobu, ako aj reálne historické a kultúrne kontexty a kontakty. Súčasne predstavuje syntézu doterajších autorových publikovaných i len vyslovovaných názorov na túto tému a isté zhrnutie aktuálnej situácie v slovenskej lingvistickej obci – niekoľkoročnej diskusie o podstate spisovného, resp. štátneho jazyka, o podobe jeho regulácie, o statuse jeho používateľov a pod. V siedmich kapitolách sa tu J. Dolník venuje napr. otázkam vývinu teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry vrátane hodnotenia Pražského lingvistického krúžku a jeho funkčnej teórie, otázkam systému a normy spisovného jazyka vrátane jeho dynamiky a inojazyčných vplyvov, otázkam jazykovej kultúry, kultivovania spisovného jazyka a nášho súčasného jazykovokultúrneho sveta, nositeľom spisovnej slovenčiny a vplyvu jazykovej ideológie a politiky na nich i na jazyk. Definuje systém spisovného jazyka, synchronnú dynamiku jazykového systému, sociálnu normu, jazykové normy, ideálnu normu, reálnu normu, úzus, kultúru spisovného jazyka, jazykovú kritiku, ale aj jazykové sebavedomie, jazykovú

inteligenciu a tvorivosť. Osobitne sa venuje normálnosti nositeľov spisovnej slovenčiny, ktorých kompetenciu vo vzťahu k používaniu jazyka systematicky dáva do popredia v zrejmej reakcii na iné názory a postoje voči nim, pripomína dôležitosť a možnosti jazykového plánovania a poznávania, ako aj nebezpečenstvo prílišného subjektivismu v jazykovednej práci. Poznanie a interpretácia Štúrovej filozofie jazyka, dôležitej pre poznanie východísk a identity súčasnej spisovnej slovenčiny a jej nositeľov, sa prelína so širokým autorovým poznaním a zužitkúvaním myšlienkových prúdov rôznych sociálnovedných disciplín. Napríklad možné prístupy ku kultivovaniu („zdokonaľovaniu“) spisovného jazyka vidí z voltairovskej alebo rousseauovskej pozície: prvá spočíva v kultivovaní jazyka na základe upevňovania a rozvíjania poriadku riadeného rozumom, druhá v „návrate k prírode“, čiže v chápaní spisovného jazyka ako prirodzeného kultúrneho javu.

Prirodzenosť jazyka a kultúra stoja v popredí publikácie *Jazyk – človek – kultúra*. J. Dolník v nej uvažuje nad témami, ako sú jazyk vo vzťahu k človeku a kultúre vrátane interpretácie emócií a citov prostredníctvom jazyka, kultúrne aspekty jazyka vrátane rituálov a kultúrneho obrazu textu, súčasný slovenský jazykovokultúrny obraz vrátane kultových objektov v slovenskom jazykovom prostredí, a analyzuje Štúrovu filozofiu jazyka. V rámci vlastnej koncepcie jazykového poradenstva autor predkladá tri tézy a tri podtémy, ktoré vyplývajú z predchádzajúcich výkladov v tejto knihe i z jeho teórie uvedenej v monografii o teórii spisovného jazyka: I. Súčasná spisovná slovenčina je prirodzený jazyk vyššieho vývojového stupňa. 1. Súčasnou spisovnou slovenčine sú vlastné spontánne zmeny. 2. Systém súčasnej spisovnej slovenčiny sa reprodukuje v komunikácii na základe jazykového citu jej signifikantných používateľov. 3. Systému súčasnej spisovnej slovenčiny ako prirodzeného jazyka je vlastná istá miera neurčitosti. II. Súčasná spisovná slovenčina je optimálne prispôbovaná dynamike diferenciacie jazykovej komunikácie a komunikačných potrieb a záujmov jej používateľov. III. Súčasnou spisovnou slovenčine je vlastné normálne akomodačno-asimilačné správanie vo vzťahu ku kontaktným jazykom.

Pre J. Dolníka je typické poctivé hľadanie a poznávanie a v úvode k publikácii vyzýva k nemu aj svojich čitateľov: „... zámerom jej autora je inšpirovať ich k skúmaniu nastolených otázok aj k hľadaniu nových súvislostí...“

Pred desiatimi rokmi napísal J. Mlacek v medailóne o J. Dolníkovi: „Celá jeho interpretácia týchto otázok... je dôsledne konzistentná s celým jeho prístupom k jazyku a jazykovede, s tým, že autor v celom svojom doterajšom diele prihliada na zmenu paradigmy súčasnej lingvistiky a že tento posun aj premieta do riešenia širokých metodologických, ale aj konkrétnych otázok jazykovej kultúry“ (Jazykovedný časopis, 2002, roč. 53, č. 2, s. 147). Azda môžeme doplniť, že J. Dolník svojím prístupom, uvažovaním a interpretáciami podnecuje, niekedy až provokuje k ďalšiemu poznávaniu, nazeraniu na jazyk a všetko, čo s ním súvisí, z rôznych aspektov, čím napĺňa svoje poslanie vedca i vysokoškolského učiteľa a školiteľa budúcich vedeckých pracovníkov. Jeho hlasné premýšľanie a diskusie na prednáškach, seminároch či na konferenciách neraz zanechávajú v poslucháčoch akýsi slávnostný pocit prítomnosti „zrodzenia novej teórie, nového pohľadu“ a zároveň vedú, rovnako ako čítanie jeho textov, minimálne k vnútornému dialógu s ním.

Želáme jubilantovi Jurajovi Dolníkovi všetko potrebné na ceste životom a lingvistikou: pevné zdravie, spokojnosť v rodine i v práci, pozorných a žilivých poslucháčov a čitateľov, nielen čakajúcich na jeho nové myšlienky, ale aj držiacich s ním krok pri objavovaní nepoznaných zákutí krásneho a vzrušujúceho sveta jazyka!

Mária Šimková

Cenný zborník venovaný dielu Samuela Cambela

[Jazykovedné dielo Sama Czambela. Red. M. Žiláková. Budapešť: Balassi Kiadó 2010. 155 s.]

Roku 2010 v rámci Budapeštianskych slavistických spisov vyšiel zborník *Jazykovedné dielo Sama Czambela* (s paralelným názvom v maďarčine) v redakčnej starostlivosti známej budapeštianskej slovakistky Márie Žilákovovej. Ako sa dozvedáme z jej predslovu, publikovaného najprv po maďarsky a potom v slovenčine, zhromaždené texty boli prednesené na medzinárodnom vedeckom sympóziu venovanom životu a dielu Samuela